

Filmeducatie in Vlaanderen

EEN BELEIDSANALYSE

Lode Vermeersch & Nele Havermans

KU LEUVEN

HIVA

ONDERZOEKSINSTITUUT VOOR
ARBEID EN SAMENLEVING

FILMEDUCATIE IN VLAANDEREN

Een beleidsanalyse

Lode Vermeersch & Nele Havermans

Mei 2021

Onderzoek in opdracht van Departement Cultuur, Jeugd en Media

Gepubliceerd door
KU Leuven
HIVA - ONDERZOEKSINSTITUUT VOOR ARBEID EN SAMENLEVING
Parkstraat 47 bus 5300, 3000 LEUVEN, België
hiva@kuleuven.be
<http://hiva.kuleuven.be>

D/2021/4718/020 – ISBN 9789088361227

© 2021 HIVA-KU Leuven

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

Inhoud

1.	Inleiding	4
2.	Hoe kwam dit rapport tot stand?	4
	2.1 Websurvey	4
	2.2 Interviews/focusgroep	4
	2.3 Analyse onderzoeks- en beleidsdocumenten	5
3.	Kansen en bedreigingen voor filmeducatie in snelle en digitale tijden?	5
	3.1 Maatschappelijke kansen en bedreigingen	5
	3.2 Sectorinterne kansen en bedreigingen	6
4.	Filmeducatie: terminologie en (de nood aan een) conceptueel kader	7
5.	Filmeducatie in Vlaanderen: oog op de praktijk	8
6.	Het beleid voor filmeducatie in Vlaanderen	9
	6.1 Filmeducatie: kruispunt van bevoegdheden	9
	6.2 Korte kroniek van de beleidsaansturing	9
	6.3 De bovenbouw van filmeducatie in Vlaanderen	10
7.	VAF: een organisatie tussen politiek en sector	11
8.	Principes van de werking van het VAF	12
	8.1 Structuur: de pijler 'Publiekswerking'	12
	8.2 Visieopbouw	13
	8.3 Subsidiëring: categorieën	14
	8.4 Subsidiebeslissingen	15
	8.5 Kerntaken en functies van het VAF-FF	16
9.	Aanbevelingen voor beleid en praktijk	17
	9.1 Aanbevelingen voor de Vlaamse overheid	17
	9.2 Aanbevelingen voor het VAF-FF en de sector	18
10.	Literatuurlijst	20
11.	Bijlagen	21
	Bijlage 1: Filmorganisaties en -initiatieven die een websurvey ontvingen (najaar 2020)	21
	Bijlage 2: Leden van de klankbordgroep en stuurgroep van het onderzoek (alfabetisch)	22
	Bijlage 3: Overzicht respondenten focusgroep/interviews (alfabetisch)	22

1. Inleiding

In dit onderzoeksrapport nemen we de Vlaamse filmsector onder de loep. In het bijzonder focussen we op filmeducatie en hoe die in de filmsector vorm krijgt. Onze analyse begint breed met enkele reflecties over filmeducatie in Vlaanderen anno 2021 en gaat vervolgens in op het lopende beleid en de vertaling van dat beleid in structuren en maatregelen. We sluiten af met aanbevelingen voor beleid en praktijk.

Dit onderzoek werd uitgevoerd op vraag van het Departement Cultuur, Jeugd en Media van de Vlaamse Gemeenschap. De directe aanleiding is de voorbereiding door het departement van de onderhandelingen over een nieuwe beheersovereenkomst (2022-2025) met het Vlaams Audiovisueel Fonds (VAF). Het VAF is een voor Vlaanderen belangrijke stakeholder op het vlak van o.a. filmeducatie. Vandaar dat dit rapport bijzondere aandacht geeft aan de positie en rol van het VAF.

2. Hoe kwam dit rapport tot stand?

Voor dit rapport werden drie verschillende bronnen gebruikt.

2.1 Websurvey

In het najaar van 2020 werd een websurvey over cultuureducatie uitgestuurd naar de gehele sector van gesubsidieerde cultuur-, jeugd- en mediaorganisaties. De survey was onderdeel van het onderzoek 'Cultuureducatie in de vrije tijd: een tweede veldtekening'.¹

De vragenlijst werd ook gestuurd naar gesubsidieerde filmorganisaties die inzetten op de vertoning en spreiding van filmcultuur, filmeducatie en filmgeletterdheid. Zowel de structureel als de projectmatig gesubsidieerde filmorganisaties kregen de kans de survey in te vullen. In het totaal werden 42 enquêtes verstuurd. Organisaties die zowel structurele als projectmatige subsidie ontvangen, kregen voor elk onderdeel waarop die subsidies betrekking hebben (de organisatie dan wel een project) een aparte enquête. De aangeschreven organisaties en projecten zijn opgenomen in bijlage bij dit rapport (Bijlage 1). Van 20 geadresseerden (47,6%) ontvingen we een deels of volledig ingevulde survey terug.

Hun antwoorden konden we vergelijken met de antwoorden van alle enquêtes uit de gehele cultuur-, jeugd- en mediasector (in het totaal 600 deels of geheel ingevulde vragenlijsten). Op die manier konden we cultuureducatieve trends of issues traceren die typisch zijn voor de organisaties die zich toelagen op filmcultuur, filmeducatie en filmgeletterdheid.

2.2 Interviews/focusgroep

Naast de websurvey vonden ook gesprekken plaats met sleutelfiguren uit de filmsector. In het totaal vonden vier diepte-interviews en één focusgroep plaats. Omwille van de coronacrisis verliepen de gesprekken allemaal online. De keuze van de respondenten gebeurde op basis van een doelgerichte steekproef (Patton, 1990). Dit betekent dat vooral personen werden aangesproken met een rijke ervaring en visie op het thema. De selectie gebeurde in samenspraak met de opdrachtgever (Departement Cultuur, Jeugd en Media) en de klankbordgroep van dit onderzoek (Bijlage 2). De lijst van

¹ De resultaten van dit onderzoek leest u in het onderzoeksrapport met titel 'Cultuureducatie in de vrije tijd. Een tweede veldtekening' (Vermeersch & Havermans, 2021). In bijlage bij dat rapport vindt u ook de vragenlijst.

geïnterviewden en de lijst van de leden van de klankbordgroep zijn te vinden achteraan dit document (Bijlage 3).

2.3 Analyse onderzoeks- en beleidsdocumenten

Tot slot gebeurde ook een analyse van de onderzoeks- en beleidsdocumenten die van belang zijn voor het educatief werk in de filmsector. Met onderzoeksdocumenten bedoelen we bestaand studiewerk over de filmsector en filmeducatie (o.a. Copini, 2020; Kunstenpunt, 2019; Viskens & Schramme, 2012). Onder de noemer beleidsdocumenten begrijpen we de internationale beleidsdocumenten (bv. European Union, 2019), Vlaamse regelgeving (d.i. de decreten en subsidiereglementen waarop filmorganisaties kunnen intekenen) en de interne en externe beleidsdocumenten van het VAF zelf:

- Beheersovereenkomst (2018-2021);
- Deelreglement publiekswerking (2018);
- Zelfevaluatie VAF Publiekswerking (2017);
- Intern reglement beoordelingscommissie Publiekswerking: Grote Organisaties en Structurele Werkingen (2018);
- Intern reglement beoordelingscommissie Publiekswerking: Projecten, Microprojecten en Projecten Regionale Spreiding (2018);
- VAF visienota (2018-2021);
- VAF Memorandum (2018).

De verschillende databronnen zoals hierboven vermeld werden samen geanalyseerd.

3. Kansen en bedreigingen voor filmeducatie in snelle en digitale tijden?

In deze paragraaf lijsten we, op basis van input uit de sector (websurvey, focusgroep en interviews), een reeks kansen en bedreigingen op voor filmeducatie in Vlaanderen. We splitsen deze op in maatschappelijke aspecten die van buitenaf de filmeducatieve praktijk in Vlaanderen beïnvloeden en sectoreigen elementen.

3.1 Maatschappelijke kansen en bedreigingen

Kansen

- Onze samenleving wordt gekenmerkt door een sterke beeldcultuur. Door de toename van bewegend beeld worden de (vele) doelen van filmeducatie belangrijker.
- Door de interactiviteit en mobiliteit van de dragers kan bewegend beeld gemakkelijk worden verspreid en kan filmmateriaal gemakkelijk worden doorgegeven tussen verschillende contexten. Daardoor is veel filmmateriaal ook toegankelijker geworden.
- Een kritische interpretatie van beeldmateriaal en beeldtaal is een actuele opdracht in de strijd tegen fake news, alternative truths en desinformatie, in de zorg voor auteursrechtelijke bescherming van makers, de bescherming van privacy, het gebruik van beelden voor politieke beïnvloeding of reclame, enz.
- Sinds de coronacrisis begin 2020 is de digitalisering in de samenleving nog toegenomen. Dit leidt ertoe dat nog meer audiovisuele content online wordt gedeeld (bv. via streamingplatforms). Dat delen, en de educatie die eraan verbonden kan worden, gebeurt ook steeds makkelijker internationaal.

Bedreigingen

- Door de toenemende digitalisering wordt er vaak ook vanuit gegaan dat de toegang tot het internet en de daarbij horende digitale geletterdheid gelijk verspreid is. Er zijn echter nog steeds grote groepen in de samenleving die - omwille van de digitale kloof van de eerste of tweede graad² - geen toegang hebben tot online audiovisuele content en filmtitels. Deze vaststelling hangt ook vast aan financiële drempels (bv. het courante gebruik van paywalls of betalende streamingsdiensten). De artistieke en technische toegankelijkheid van het medium film heeft dus ook een keerzijde op het vlak van participatie. Wel belangrijk is het om hierbij te vermelden dat veel organisaties in de filmsector al bijzondere inspanningen leveren om net personen in een precare socio-economische positie te bereiken. Zo blijkt uit onze bevraging dat bijna 1 op de 3 bevroegde filmorganisaties drempelverlagende inspanningen doet voor werkzoekenden en inactieven.
- Door de overvloedige productie van allerlei audiovisuele content, zowel door professionals als door amateurs, én door de invloed van vertoners die steeds sneller op zoek gaan naar nieuwe diensten en publieken, wordt de “levensduur” voor filmmateriaal erg kort. Dus ondanks de toegenomen toegankelijkheid van audiovisuele content valt veel kwalitatief filmmateriaal snel buiten het bereik van veel mensen.
- De framing van film is er nog steeds één van entertainment en ontspanning. Ook in het aanprijzen van films in de mainstreammedia ligt de nadruk slechts in uitzonderlijke gevallen op de artistieke of culturele waarden (bv. de historische waarde van een film). Dat maakt dat film veel minder dan bijvoorbeeld theater of dans als een artistieke discipline wordt gezien.
- In het leerplichtonderwijs wordt film zelden als een volwaardig medium of leerdomein op zich bestudeerd. Daar wordt film vooral gebruikt als een manier om content audiovisueel te ondersteunen of te illustreren. Dit is een instrumentalisering van het medium, bijvoorbeeld om bepaalde zaken bespreekbaar te maken. Ook de integratie van film- en beeldgeletterdheid in de eindtermen is voorlopig nog ondermaats (ook in de nieuwe eindtermen voor het secundair onderwijs). De aansluiting met mediawijsheid en mediageletterdheid kan nog beter. De moeilijke inbedding van filmeducatie in het onderwijs geldt trouwens niet alleen in Vlaanderen, maar is een internationaal fenomeen (BFI, 2012; Huiskens & Lammers 2019; 2020).

3.2 Sectorinterne kansen en bedreigingen

Kansen

- De filmsector is geen afgelijnde sector. Door de digitale shift is het bekijken van film steeds minder gebonden aan een bepaalde tijd of een bepaalde plaats. Dat bracht met zich mee dat steeds meer organisaties met film aan de slag kunnen en willen. De vertoning en leeractiviteiten gekoppeld aan een film zijn niet meer gebonden aan de bioscoop als plek. Ook andere culturele locaties en infrastructuur (zoals cultuurcentra, kunstencentra, ... maar ook scholen, bibliotheken, jeugthuizen, sociale infrastructuur) kunnen dus een rol spelen.
- Uit onze websurvey blijkt duidelijk dat educatie geen blinde vlek is voor de filmorganisaties. Dat is vanzelfsprekend voor de filmorganisaties die gesubsidieerd worden als filmeducatieve organisaties, maar het geldt ook voor andere organisaties die inzetten op filmcultuur en -geletterdheid (bv. festivals, tijdschriften, ...). Bijna alle organisaties die we bevroegen in de filmsector geven aan dat (cultuur)educatie vermeld wordt in hun beleidsplan.

² De digitale kloof van de eerste graad verwijst naar het niet bezitten van ICT of er geen toegang tot hebben. De digitale kloof van de tweede graad verwijst naar het niet of onvoldoende goed kunnen gebruiken van digitale technologie en online diensten en informatie.

- De Vlaamse overheid heeft recent een sterke financiële investering gedaan in de filmsector en daarbij, via het VAF-Filmfonds, ook extra budget vrijgemaakt voor publiekswerking.³ De nieuwe beheersovereenkomst die de Vlaamse overheid met het VAF zal afsluiten wordt ook door veel spelers als een momentum ervaren om filmeducatie sterker op de kaart te zetten.
- De digitale shift betekent een grote uitdaging op het vlak van educatie met en over film: hoe kan de sector nog beter on- en offline afwisselen/combineren? Veel organisaties zijn momenteel al meer *blended* vormen van filmeducatie aan het uitwerken (bv. de DIY-filmworkshops van JEF). Deze evolutie wordt ervaren als een kans om meer *future-proof* te worden.

Bedreigingen

- De coronacrisis zal ongetwijfeld zware financiële gevolgen hebben voor de filmsector. Veel private middelen (o.a. sponsoring, ticketverkoop, enz.) zijn weggevallen, veel workshops werden gecancelld. De structurele subsidies waarop een aantal spelers in de filmsector beroep doen, zijn de voorbije jaren ook gestagneerd of gedaald/afgeschaafd. Dit maakt dat veel organisaties financieel gezien door zwaar weer gaan.
- Doordat filmeducatie eerder een functie is van een organisatie dan een echt thema dat een groep van organisaties typeert, kunnen veel uiteenlopende organisaties voor korte of lange tijd met filmeducatie bezig zijn. Dit maakt een echte sectorprofilering echter wel moeilijk. Door technologische innovatie (gaming, VR, AR, enz.) kan het aantal organisaties dat (zijdelings) met film bezig is nog toenemen en diverser worden, hetgeen het ook moeilijker maakt een beleid te voeren omtrent filmeducatie.

4. Filmeducatie: terminologie en (de nood aan een) conceptueel kader

Wanneer we spreken over educatie in de filmsector of met betrekking tot film, dienen zich automatisch verschillende termen aan: filmeducatie, filmgeletterdheid, filmwijsheid, publiekswerking, publieksverdieping, mediawijsheid, mediageletterdheid, beeldgeletterdheid, beeldducatie, mediawatching, reflectie, filmkritiek, talentontwikkeling, participatie, schermgeletterdheid (Kelly, 2008), ... Veel termen met een verschillende maar vaak ook deels overlappende betekenis. Ook hebben de termen verschillende connotaties. Zo leren we uit de gesprekken met sleutelfiguren uit de sector dat de notie 'filmeducatie' sterk wordt geassocieerd met leerplichtonderwijs en de plaats van film in de klaspraktijk en het curriculum. De term wordt ook vooral gebruikt voor de doelgroep van kinderen en jongeren. Het begrip 'filmgeletterdheid' wordt als een iets bredere term begrepen (meer dan strikt educatief werk) en past zo voor veel respondenten ook beter bij het werken met volwassenen. De termen 'filmgeletterdheid', 'reflectie' en 'filmkritiek' zijn voor velen ook sterk aan elkaar gelinkt. Vandaar dat zeker de filmtijdschriften eerder de termen filmgeletterdheid en reflectie dan filmeducatie hanteren.

Een goed beleid start met een ordentelijk gebruik van termen en een duidelijk kader over hoe die verschillende termen (en de inhoud en praktijk die ze afdekken) zich tegenover elkaar verhouden. Uit onze studie blijkt dat er vandaag nog geen breed gedragen definities voor handen zijn, en dat een duidelijk kader ontbreekt. Bijgevolg heerst er begripsverwarring, zowel bij organisaties die filmeducatie bij hun kernopdrachten rekenen, als bij zij die eerder zijdelings of sporadisch inzetten op filmeducatie (bv. scholen). Ook de verhouding tussen filmeducatie en bredere koepelbegrippen als 'kunsteducatie' en 'cultuureducatie' is voor velen niet helder.

³ Dit is een verwijzing naar de +/- 10 miljoen euro extra middelen die door de Vlaamse overheid in 2020 werden toegekend aan het VAF.

Een duidelijk conceptueel kader is dus nodig. Bij voorkeur een kader dat niet top-down wordt opgelegd door een centrale structuur (bv. overheid of fonds) maar doorgepraat wordt met de organisaties zelf. Enkel op die participatieve manier kan een dergelijk kader ook functioneel zijn in de praktijk. Uit de interviews en focusgroep halen we alvast enkele elementen die belangrijk zijn om rekening mee te houden in de opbouw van een dergelijk kader:

- De klankkleur van de gebruikte termen is belangrijk. Zoals gezegd linken velen het woord 'educatie' (zoals in 'filmeducatie') aan het onderwijs. Het begrip 'filmgeletterdheid' klinkt voor nogal wat mensen enigszins hoogdravend en ook erg talig. Daarom wordt hier en daar (zowel in Vlaanderen als in Nederland) gepleit voor nieuwere – en daarmee ook meer neutrale – begrippen zoals 'filmwijsheid' en 'filmbeleving'. Tegelijk is er ook het besef dat geen enkele term perfect is en dat connotaties van termen enkel gestuurd kunnen worden door een goed collectief gebruik in de sector.
- Cultuureducatief werk over of gebruik makend van film gaat verder dan het leren over langspeelfilms. Het gaat over veel verschillende *inhouden/onderwerpen, vaardigheden/doelstellingen, werkvormen, doelengroepen*:
 - Het gaat over langspeelfilms en kortfilms binnen zowel het arthouse als het mainstream circuit, maar ook over mediale beelden, online content, virtual en augmented reality, gaming, digital storytelling, enz. Het bewegend beeld is alomtegenwoordig en wordt ingezet als een artistieke discipline (film wordt al bijna 100 jaar 'de zevende kunst' genoemd), maar ook als een drager van informatie(verspreiding), bron van amusement en verstrooiing, medium voor politiek en sociaal activisme en hefboom voor sociale verandering, enz. Het palet van de filmeducatie is breed en een goed conceptueel kader moet meerdere perspectieven gebruiken: het artistieke, het mediawijze, ...
 - Daarnaast covert filmeducatie verschillende benaderingen van die content: het gaat over de analyse van beelden en beeldtaal, over de interpretatie van en kritische omgang met beelden, over beeldsthetiek en de artistieke expressie en creatie, de geschiedenis van het bewegend beeld en film als discipline, de creatie van film en het stimuleren van creatief talent, de zorg voor film als cultureel erfgoed, enz. Filmeducatie gaat dus over een set aan vaardigheden. Filmeducatie tikt aan op verschillende doelstellingen, zowel doelstellingen die met de film als medium of discipline te maken hebben, maar ook bredere persoonlijke en sociale en maatschappelijke doelstellingen (bv. talentontwikkeling, sociale cohesie, de zorg voor filmerfgoed en restauratie).
 - Een goed conceptueel kader geeft ook aan dat dit op verschillende manieren kan gebeuren. Filmeducatie is meer dan workshops, het gaat ook om voor- en nabesprekingen, ontmoetingen en master classes, de verspreiding van educatief materiaal, het maken en delen van filmkritiek en -journalistiek, ... Het gaat dus verder dan louter toeleiding en omkadering.
 - Dit alles uiteraard voor het brede publiek (van jong tot oud) en daarbinnen ook voor specifieke doelgroepen zoals kansengroepen die minder vaak spontaan in contact komen met kwalitatief audiovisueel beeldmateriaal.

5. Filmeducatie in Vlaanderen: oog op de praktijk

Zoals gezegd is er in Vlaanderen geen welomlijnde filmeducatieve sector. Er zijn verschillende organisaties die filmeducatie - al dan niet gebruik makend van die term - centraal in hun organisatiemissie hebben staan, zoals bijvoorbeeld JEF, REKKER, MOOOV, Filem'on, ...

Net zo goed zijn er actoren die wel filmeducatieve praktijken ontwikkelen, maar waarbij film-educatie en filmgeletterdheid zich toch eerder in de periferie van hun werkzaamheden bevinden (bv. filmfestivals, vertoners zoals arthouse-bioscopen, cultuurcentra, ...). Als zij filmeducatie aanbieden, dan is dat vaak in samenwerking met een andere organisatie.

Daarnaast zijn er ook nog de filmtijdschriften en filmplatformen die inzetten op de reflectie op film en filmcultuur. Zij contextualiseren de film(cultuur), leiden toe naar film en zetten in op filmkritiek. Zij doen dat op een schriftelijke manier, maar organiseren ook inleidingen bij vertoningen, meet & greets, enz. In het totaal gaat het om een vijftal (grote) organisaties (Filmmagie, Kortfilm.be, Sabzian, Cinea, Vertigo).

Tot slot zijn er nog heel wat organisaties buiten de cultuursector die met filmeducatie in aanraking komen, al dan niet in samenwerking met culturele instellingen. We denken bijvoorbeeld aan scholen (leerplichtscholen, kunsthogescholen, het deeltijds kunstonderwijs, het volwassenenonderwijs), maar ook aan productiehuzen en omroepen (zoals de openbare omroep) die via hun producten vaak een sterk toeleidend effect kunnen hebben.

Wanneer we alle organisaties die inzetten op filmeducatie in Vlaanderen overschouwen, kunnen we spreken van een 20-tal organisaties die zeer duidelijk met filmeducatie bezig zijn, wat een vrij bescheiden aantal is gezien de vele uitdagingen (cf. kansen en bedreigingen hierboven). Daarrond bevindt zich echter een uitgebreider veld van organisaties die ook met filmeducatie en filmgeletterdheid in contact komen of er zijdelings/sporadisch aan werken. Het gaat bijvoorbeeld om festivals, vertoners of distributeurs die nu en dan een symposium, uitwisselingsmoment of bijscholing over film organiseren. De verhouding tussen de twee – organisaties in de kern en organisaties aan de rand van het topic – is geen gegevenheid en is minstens deels het gevolg van beleidskeuzes.

6. Het beleid voor filmeducatie in Vlaanderen

6.1 Filmeducatie: kruispunt van bevoegdheden

Het beleid voor filmeducatie in Vlaanderen is vooral in handen van de Vlaamse overheid. In lijn met het beleid voor vele andere culturele disciplines wordt er omtrent het filmbeleid een vrij centrale regie gevoerd. Niettemin is het een beleid dat ook veel spelers kent, spelers die vaak lokaal of regionaal werken (bv. lokale festivals, vertoningsprojecten, cultuurcentra, ...). Het centrale beleid kent dus een vrij decentrale doorvertaling en uitvoering. Op die manier zijn ook vaak lokale bestuurders betrokken.

Eigen aan het beleid omtrent filmeducatie is ook dat het niet alleen verschillende beleidsniveaus doorkruist, het situeert zich ook op de grens tussen verschillende beleidsdomeinen, onder bevoegdheid van drie verschillende ministers: cultuur, media en onderwijs. Ook op lokaal vlak is het een thema waar verschillende diensten en lokale bestuurders zich betrokken kunnen bij voelen. Filmeducatie is tegelijk een cultuur-, media- én een onderwijsbevoegdheid, en een goed beleid voor filmeducatie kan niet anders dan ontwikkeld worden op basis van een samenwerking tussen meerdere bestuurlijke stakeholders.

6.2 Korte kroniek van de beleidsaansturing

Het beleid omtrent film en de beleidsmatige ondersteuning en aansturing van de filmsector gebeurde lange tijd via twee verschillende instrumenten.

In de eerste plaats via het kunstendecreet dat sinds 2004 zorgt voor de erkenning en subsidiëring van de professionele kunsten in Vlaanderen. In het zgn. eerste kunstendecreet (2004-2012) werd ondersteuning voorzien voor organisaties en projecten die werken rond audiovisuele kunsten en ook voor kunsteducatieve organisaties die vaak rond verschillende kunstdisciplines werken.

Daarnaast werd het Vlaams Audiovisueel Fonds (VAF) opgericht (bij het decreet van 13 april 1999). Zoals de naam aangeeft, had het VAF van bij de start een brede opdracht die verder gaat dan alleen de filmsector. Op het vlak van film was het VAF initieel vooral gericht op de ondersteuning van filmcreatie en de daarbij horende vorming, communicatie en promotie (VAF, 2017). Dit veranderde in 2014 toen het kunstendecreet werd aangepast en elementen die vasthingen aan de verspreiding van en educatie over film(cultuur) werd overgeheveld naar het VAF. Dit gebeurde vanuit de ambitie om te komen tot een geïntegreerd filmbeleid waarbij één instantie bevoegd is voor creatie, spreiding, educatie en kritiek. Veertien organisaties die voorheen onder het kunstendecreet gesubsidieerd werden, krijgen sindsdien ondersteuning van het VAF. Ook werden twee organisaties die werken rond film(educatie) overgeheveld van het Departement Jeugd naar het VAF.

Hiermee was, vanaf 2015, de weg geopend om ook voor het thema filmeducatie te kunnen spreken van een geïntegreerd beleid. Toch is het ook belangrijk te vermelden dat nog steeds – tot op vandaag – er ook organisaties en projecten actief zijn op het vlak van filmeducatie, zonder dat zij door het VAF erkend/ondersteund worden (bv. StampMedia). Dit geldt zeker voor lokale initiatieven. Ook combineren veel spelers vandaag ondersteuning vanuit het VAF met andere Vlaamse subsidie of via internationale subsidieprogramma's zoals Creative Europe. Eveneens genieten veel filmeducatieve spelers van kleinere lokale projectsubsidies. Helemaal geïntegreerd is het beleid dus niet.

6.3 De bovenbouw van filmeducatie in Vlaanderen

De shift die voor het thema film(educatie) gebeurd is van het kunstendecreet, onder bevoegdheid van de minister van cultuur, naar het autonome Vlaams Audiovisueel Fonds heeft niet alleen een impact gehad op de erkenning en subsidiëring van projecten en organisaties. Het impliceerde ook dat de sectorale ondersteuning (praktijkondersteuning, praktijkontwikkeling, belangenverdediging, ...) van de organisaties die bezig zijn met filmeducatie veranderde. De organisaties en projecten binnen het kunstendecreet die werkten rond audiovisuele kunsten konden voor ondersteuning eerst beroep doen op het Initiatief Audiovisuele Kunsten vzw. Dat steunpunt ging later op in BAM (BAM – Instituut voor Beeldende, Audiovisuele en Mediakunst) en vervolgens het Kunstenpunt dat werd opgezet/gestart als een eengemaakt steunpunt voor de hele professionele kunstensector. Vandaag is de band tussen de filmeducatieve organisaties en het Kunstenpunt niet erg sterk en ligt de opdracht van sectorondersteuning eveneens bij het VAF (we komen hier verder op terug). Dat neemt niet weg dat de organisaties wel nog steeds terecht kunnen bij andere organisaties voor specifieke vormen van ondersteuning, zoals bij het Kunstenpunt maar ook bij Cultuurloket, de Ambrassade, ...

Wat belangenverdediging betreft wijzen de meeste filmeducatieve organisaties in de richting van oKo (overleg Kunstenorganisaties), de sectorfederatie voor de professionele kunsten. oKo is een ledenorganisatie met een netwerkstructuur die inzet op kennisdeling, positiebepaling en (op basis daarvan) gezamenlijke actie. Binnen oKo is er een aparte werkgroep rond audiovisuele kunsten waar verschillende spelers die o.a. werken rond filmeducatie en filmgeletterdheid elkaar ontmoeten.

Om het plaatje van de bovenbouwstructuren compleet te maken is het belangrijk er op te wijzen dat ook het kenniscentrum Mediawijs, Publiq, meemoo, ... initiatieven rond beeldgeletterdheid en beeldcultuur nemen. Hetzelfde geldt voor CANON Cultuurcel, de cultuurcel van de Vlaamse onderwijs-

overheid, en de openbare omroep. Ook zij hebben taken die op zijn minst verwant zijn met de missie van het VAF.

Concluderend kunnen we dus stellen dat de beleidsaansturing van filmeducatie de afgelopen twee decennia enkele belangrijke veranderingen heeft ondergaan. Het topic heeft sinds enkele jaren een vaste plaats binnen de bevoegdheid en werking van het VAF, een actor die van oorsprong vooral focuste op de creatie van audiovisuele producten. Deze recente evolutie is volgens sommige respondenten ook een verklaring waarom het thema van filmeducatie (of breder: de focus op het publiek) in hun ogen zich nog niet helemaal heeft ontwikkeld in de schoot van het VAF. Zoals een respondent het verwoordt: “De aandacht voor publiekswerking is recent en dat merk je. De algemene voorwaarden van het VAF zijn op de meest geschoeid van de maker (...). Er kan meer gebeuren om die inkanteling [van filmeducatie] in het VAF te realiseren.”

Eveneens kunnen we concluderen dat het VAF dan wel een sleutelpositie inneemt in het beleid rond filmeducatie, maar dat ze niet de enige stakeholder van overheidswege is. Dit zorgt ervoor dat de beleidsvoering en aansturing van de filmeducatieve organisaties in Vlaanderen vrij complex is en dat wanneer gedacht wordt over een geïntegreerd beleid voor filmeducatie, dit zeker via de consultatie en afstemming van meerdere stakeholders moet gebeuren.

7. VAF: een organisatie tussen politiek en sector

Gezien de bepalende positie die het VAF heeft op het vlak van de ondersteuning van de filmeducatieve organisaties en projecten, is het belangrijk even in te zoomen op de werking en rol van VAF.

Het VAF is een fonds met de rechtspersoon van vzw. Het begrip ‘fonds’ veronderstelt geen specifieke werking, organisatiestructuur of positie. Op grond van hoe de term hier en ook buiten de landsgrenzen gebruikt wordt, kunnen we een fonds definiëren als een organisatie die financiële ondersteuning biedt (eventueel gecombineerd met andere vormen van ondersteuning) aan andere organisaties en projecten. Het fonds is daartoe gemandateerd door de politieke overheid maar heeft tegelijk ook een zekere onafhankelijkheid ten opzichte van dat politieke bestuur (vrij naar Viskens & Schramme, 2012). Wat betreft die ‘zekere onafhankelijkheid’ wordt in literatuur over cultuurbeleid vaak verwezen naar het zgn. *arm’s length*-principe, hetgeen in deze betekent dat het fonds zich op voldoende afstand bevindt van het politieke bestuur om inmenging van politieke verkozenen op subsidiebeslissingen te vermijden, maar tegelijk een aantal erkennings- en subsidiëringstaken opneemt die typisch zijn voor een publieke overheid. Zo is de politieke overheid zeer sterk betrokken bij de samenstelling van de bestuursorganen van de vzw. Ook al is er dus wel afstand in macht, de functie van een fonds leunt ook dicht bij die van een overheid aan. In één van de focusgroepen die plaats vonden in het kader van het onderzoek *‘Cultuureducatie in de vrije tijd. Een tweede veldtekening’* (Vermeersch & Havermans, 2021) werden de fondsen⁴ als “freelance departementen” omschreven.

Voor het VAF betekent het *arm’s length* principe dat ze autonoom organisaties en projecten in de audiovisuele sector – inclusief organisaties bezig met filmeducatie – kan ondersteunen. Dat ze dat autonoom kan doen impliceert dat het VAF eigen beleidsaccenten kan leggen en een eigen beleidsinstrumentarium kan ontwikkelen (regels, procedures, reglementen) om die subsidiëring vorm te geven. Voor de subsidiëring zelf doet het VAF wel beroep op middelen van de Vlaamse overheid, niet op eigen inkomsten. De afspraken over die middelen worden vastgelegd in een meerjarige beheersovereenkomst tussen het VAF en de Vlaamse overheid. Die overeenkomst bepaalt in belangrijke mate de inhoudelijke werking van het VAF en oormerkt ook voor een belangrijk deel de subsi-

⁴ In het cultuurbeleid momenteel: het VAF en Literatuur Vlaanderen.

dies die via het VAF de sector moeten ondersteunen. Er is met andere woorden sprake van een ‘gesloten enveloppe’ waarbij de verdeling van de middelen, in overeenkomst met de overheid, al in grote lijnen vastligt. De autonomie van het VAF is daarmee dus ook gelimiteerd.

Hoe “dicht” een fonds bij de organisaties in de sector staat, ligt niet per definitie vast. Daar geldt het principe van de afstand op armlengte niet noodzakelijk. Uit de documenten van het VAF zelf maken we op dat ze net heel sterk een nauwe band met de organisaties in de sector nastreeft via bezoeken, documentatie en monitoring (VAF Zelfevaluatie Publiekswerking, 2017, p. 5). Toch zorgt het feit dat een fonds zoals het VAF subsidiebeslissingen neemt onvermijdelijk ook voor een psychologische afstand tot de sector en leidt het er zeker toe dat het VAF door de organisaties in de sector niet als een “organisatie tussen de organisaties” wordt ervaren. Uit de gesprekken met sectororganisaties maken we ook op dat het VAF - niet verrassend - vooral als een overheidsorganisatie wordt gepercipieerd in plaats van als een autonome vzw in de sector. Ook de lopende beheersovereenkomst 2018-2021 typeert het VAF expliciet als het “geïntegreerde beleidsinstrument van de Vlaamse Gemeenschap voor wat betreft de onafhankelijke, professionele Vlaamse audiovisuele sector.” (p. 1).

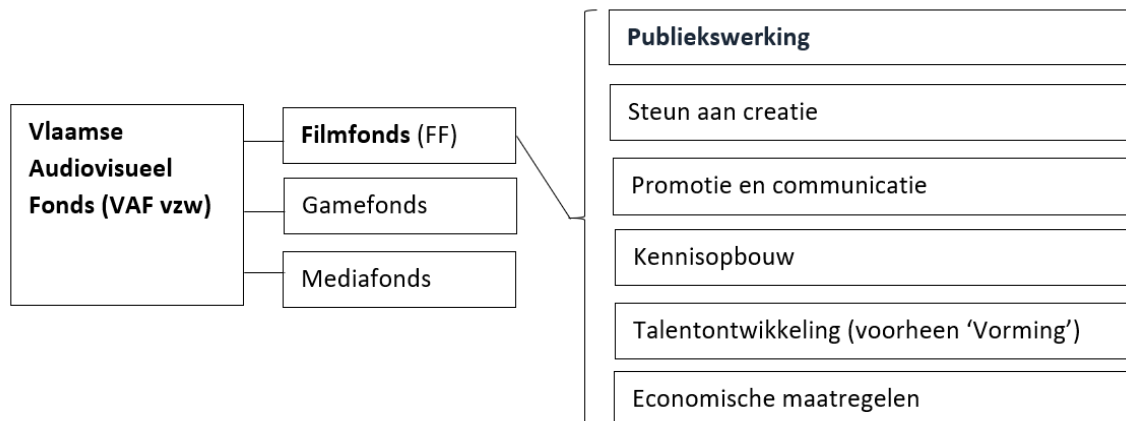
8. Principes van de werking van het VAF

Uit de lopende beheersovereenkomst met de Vlaamse overheid en het interne beleidsinstrumentarium van het VAF halen we enkele belangrijke principes voor de huidige werking van het VAF. Op basis van de analyse van de door ons verzamelde empirische data (websurvey, interviews sleutelfiguren, focusgroep) houden we die principes kritisch tegen het licht.

8.1 Structuur: de pijler ‘Publiekswerking’

Het VAF heeft een structuur die in belangrijke mate de visie op en ondersteuning van de sector bepaalt. Het VAF overkoepelt als fonds sinds enkele jaren drie ‘deelfondsen’: het filmfonds, het mediafonds en het gamefonds. In lijn met de algemene ambitie om “een levendige, kwalitatieve en diverse filmcultuur in Vlaanderen” te stimuleren (VAF Filmfonds, website), voorziet het Filmfonds (dat we verder afkorten tot VAF-FF) in de ondersteuning voor talentontwikkeling, promotie, e.d.m. Eén specifieke pijler binnen het VAF-FF is de ‘Publiekswerking’ (tot voor kort: ‘Verspreiding Filmcultuur en Educatie’). Die pijler omvat “initiatieven rond vertoning en spreiding van filmcultuur, filmeducatie en filmgeletterdheid” (VAF Filmfonds, website). Publiekswerking is ook één van de zes strategische doelstellingen van het VAF-FF.

De aflijning van de notie ‘publiekswerking’ die het VAF-FF hanteert is, zo blijkt uit onze bevraging, niet voor het gehele veld helder. Zo uiten sommige spelers het gevoel dat het VAF-FF het concept ‘publiekswerking’ vooral benadert als een manier om (nieuwe) publieken aan te trekken, dat het dus eerder gaat om ‘publiekswerving’ dan om ‘publiekswerking’. Ook in de lopende beheersovereenkomst zelf wordt de notie ‘filmeducatie’ slechts in één operationele doelstelling woordelijk vermeld.

8.2 Visieopbouw

Zoals al aangegeven is het VAF als fonds vrij eigen beleidsaccenten te leggen en een strategische visie uit te werken en in te voeren. Het VAF doet dat aan de hand van visieteksten (landschapstekeningen) die dan worden geconcretiseerd in regels, procedures en formele reglementen.

Hoe de visie vorm krijgt, hangt vandaag in grote mate vast aan de fondsinterne processen en de lijnen die door de intendant van het VAF worden uitgezet. Hoewel er consultatie met het veld gebeurt, voelen de filmeducatieve organisaties zich niet sterk betrokken bij die strategische keuzes. Sommigen hebben zelfs het gevoel dat het VAF-FF op het vlak van filmeducatie en filmgeletterdheid meteen een aantal keuzes “vastzet” (bijvoorbeeld de verhouding grote vs. andere organisaties, de subsidieplafonds per categorie, ...) en dat de organisaties zich vervolgens daarnaar moeten plooiën. Een van de respondenten verwoordt het als volgt: “Je krijgt een structuur waar alles moet inpassen wat niet altijd overeen komt met de realiteit of er ook voor zorgt dat organisaties soms tegen muren botsen of vastlopen of niet evolueren op de manier die ze zelf zouden willen.”

In deze en gelijkaardige reacties van gesubsidieerde organisaties horen we de suggestie om de toekomstige strategische keuzes op het vlak van filmeducatie sterker voor te bereiden mét de organisaties in het veld – zowel de reeds gesubsidieerde spelers als de organisaties die (nog) geen subsidie ontvangen maar zich wel inzetten voor filmeducatie. Een proces van collaboratieve planning zou het draagvlak voor die visie kunnen versterken.

Ook verwacht het veld dat die langetermijnvisie gestoeld is op een sterk conceptueel kader (cf. eerder het punt ‘Filmeducatie: terminologie en (de nood aan een) conceptueel kader’) dat het VAF-FF stimuleert om strategische uitspraken te doen over hoe zij filmeducatie koppelt aan nieuwe tendensen in het veld (bv. de toename van nieuwe technieken zoals virtual en augmented reality), wat haar kijk is op de monitoring van de kwaliteit en impact van filmeducatief werk, welke in- en uitstroom van organisaties in de gesubsidieerde sector zij nastreeft, hoe zij de verhouding ziet tussen het nastreven van resultaten op korte en op lange termijn, of zij een veld prefereert met enkele grote spelers dan wel vele kleine, enz. Er werd door onze respondenten nadrukkelijk op gewezen dat voor de opbouw van een conceptueel kader het VAF-FF zeker veel bestaande expertise en publicaties kan gebruiken (bv. het ‘JEF-model’ over filmwijsheid, de typering van publiekswerking als ecosysteem in de oKo-brochure ‘Verder kijken’, de doorlopende leerlijn film van het Nederlandse Netwerk Filmeducatie,

de brochure ‘Dit is filmeducatie’ van datzelfde Netwerk Filmeducatie, het rapport ‘Film in Verbinding’ (Copini, 2020), ‘A framework for film education’ (British Film Institute, 2012), ...).

Tot slot bestaat in het veld de verwachting dat het VAF-FF een ambitieus strategisch plan uitrolt voor filmeducatie in de meest brede betekenis van de term. Dit kan geïnterpreteerd worden als een vraag naar sterkere financiële ondersteuning maar is toch vooral een verzoek om filmeducatie – en breder: publiekswerking – hoger op de prioriteitenlijst te plaatsen. Voor een aantal organisaties voelt het alsof publiekswerking als thema gemakkelijk over het hoofd wordt gezien, terwijl zij van het VAF-FF net een uitspraak verwachten over het belang van de link tussen filmmakers, films en het publiek, waarbij die drie actoren even belangrijk zijn. Dat Publiekswerking, en zeker filmeducatie, nog steeds wat in de schaduw staat van andere domeinen, zoals Creatie en Promotie & Communicatie is ook af te lezen aan de lopende beheersovereenkomst die het topic van filmeducatie slechts beperkt aanraakt. Ook de voorziene allocatietabel voor de ondersteuning van de audiovisuele sector wijst in die richting (artikel 9 van de beheersovereenkomst 2018-2021). VAF-interne documenten duiden op het besef dat er op het vlak van filmeducatie een achterstand is in te halen.

8.3 Subsidiëring: categorieën

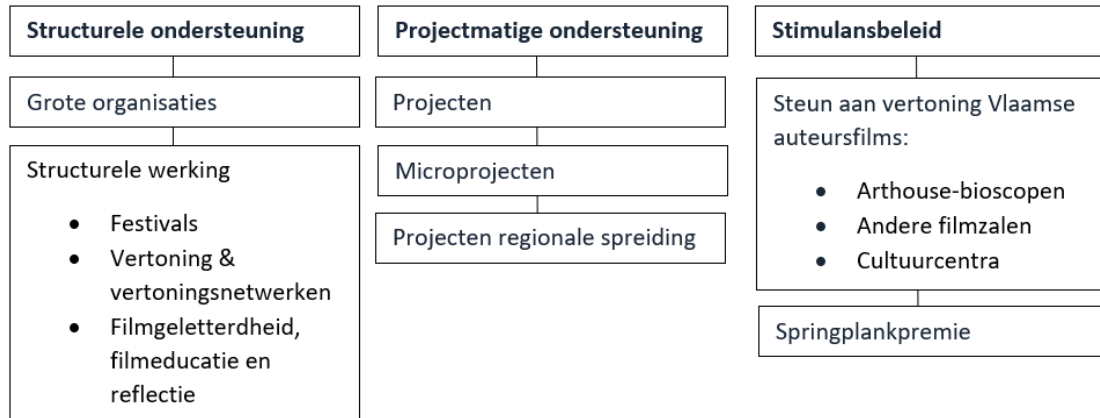
Op grond van haar structuur en visie (vorige twee punten) werkt het VAF-FF voor de lijn ‘Publiekswerking’ sinds 2017 met een specifiek subsidieschema. Dit schema is een matrix waarbij in hoofdzaak een onderscheid wordt gemaakt op basis van de grootte van de organisaties en de duur van de subsidiëring van het VAF-FF. We lichten de structuur toe.

- Het VAF-FF subsidieert een aantal organisaties op structurele basis, wat betekent dat die organisaties kunnen rekenen op een meerjarige ondersteuning. Binnen die categorie wordt een onderscheid gemaakt tussen de zgn. grote organisaties met een internationale uitstraling (kortweg: ‘grote organisaties’ of ‘basisstructuren’) en andere organisaties met een structurele werking. Belangrijk is dat binnen de categorie ‘grote organisaties’ momenteel niet meer dan 1 organisatie kan gesubsidieerd worden per thema (educatie, vertoning, distributie, festival, ...)! Voor educatie is dat vandaag JEF. Het verschil in subsidieplafond tussen deze twee categorieën is bovendien opmerkelijk groot. De ‘grote organisaties’ ontvangen vandaag gemiddeld bijna 470.000 euro subsidie⁵ terwijl de overige organisaties met structurele werking gemiddeld onder de 70.000 euro subsidie krijgen (met een subsidiemaximum van 175.000 euro). Dit maakt duidelijk, zo geven sommige respondenten aan, dat het VAF-FF vooral enkele grote cultuurinstellingen sterk subsidieert. Het behandelen van vijf organisaties als “prioritaire partners” is inderdaad veeleer het gevolg van een beleidskeuze dan “een gegeven feit” (VAF, werknoot, 2017, p. 4). De focus op grote instellingen is overigens een tendens die ook in de ontwikkeling van de subsidiëring via het kunstendecreet kan opgemerkt worden.
- Bij de andere structureel gesubsidieerde organisaties wordt een onderverdeling gemaakt op basis van de functies verspreiding, vertoning en filmgeletterdheid. Dit heeft geleid tot de driedeling: ‘Festivals’, ‘Vertoning & vertoningsnetwerken’ en ‘Filmgeletterdheid, filmeducatie en reflectie’. Opmerkelijk is dat – los van de filmtijdschriften - onder de vlag van ‘Educatie’ momenteel slechts één organisatie wordt ondersteund, nl. REKKER.
- Voor wat betreft de projectmatige ondersteuning maakt het VAF-FF nu een onderscheid tussen ‘projecten’ (met vandaag een maximale subsidie van 30.000 euro per project) en ‘microprojecten’ (met vandaag een maximale subsidie van 3.000 euro per microproject) en ‘projecten met een regionale spreiding’ (met een variërend maximumbedrag tussen 3.000 en 30.000 euro). Hier is dus geen

5 Bijlage 1 bij de beheersovereenkomst VAF-FF vermeldt voor de steun aan grote organisaties met een internationale uitstraling geen maximumbedrag.

sprake van een subcategorisering op grond van functies. De zgn. microprojecten zijn een vorm van investeringssubsidie in functie van nieuw beleid.

- Tot slot voorziet het VAF-FF ook nog middelen voor een stimulansbeleid. Dit impliceert de steun aan de vertoning van Vlaamse auteursfilms alsook een zgn. springplankpremie om als culturele vertoner het aanbod uit te breiden.

De manier van betoelagen volgens de bovenstaande subsidiëringcategorieën mag, vanuit het oogpunt van een duidelijk beleid rond filmeducatie, minstens als complex ervaren worden en voortgaand op de noemers die gebruikt worden ook als verwarrend. Te meer deze subsidie categorieën worden gevat door één reglement. Enige vereenvoudiging van de categorisering is zeker mogelijk, zo wordt ook door de respondenten die we interviewden aangegeven. Een aanpassing van de reglementering staat ook op stapel. Daarbij is het, op basis van onze bevindingen, belangrijk:

- een duidelijker conceptueel kader en format na te streven voor filmeducatie/filmgeletterdheid;
- de verhouding tussen de verschillende subsidieplafonds te herijken of op zijn minst zorg te dragen dat de grote organisaties niet overgewaardeerd worden ten opzichte van wat vandaag op grond van de subsidies kleine organisaties zijn. In die optiek is het ook belangrijk in de subsidie categorieën een (geleidelijk) groeipad in te bouwen voor organisaties;
- duidelijke keuzes te maken inzake de structurering van de subsidies: hetzij volgens duur, grootte of expliciet volgens functie of thema. Bij de keuze voor het laatste - iets wat we bepleiten - kan (film)educatie als functie of thema zeker sterker uit de verf komen.

8.4 Subsidiebeslissingen

De toewijzing van de subsidiebedragen door het VAF gebeurt via commissies met onafhankelijke experts. Het VAF heeft verschillende commissies, waaronder één voor Publiekswerking. De samenstelling van alle commissies verandert regelmatig. Ze gebeurt met zorg voor voldoende diversiteit, de werking ervan is ook gestoeld op een uitgewerkte deontologische code. De uiteindelijke beslissing omtrent de toekenning van subsidies gebeurt door de Raad van Bestuur van het VAF.

Toch is de precieze werking van die commissies niet even transparant voor alle spelers die voor subsidie krijgen of subsidie ambiëren. Zo is het voor hen bijvoorbeeld niet duidelijk wie waarom (en namens wie) in welke commissie zetelt. Er worden vragen gesteld over de precieze expertise maar ook over de (politieke/organisatorische) onafhankelijkheid van commissieleden. Onduidelijk hierover kan achterdocht voeden. Hier valt dus zeker nog een slag te maken.

8.5 Kerntaken en functies van het VAF-FF

Als fonds heeft het VAF-FF in de eerste plaats een rol als subsidiënt. De lopende beheersovereenkomst maakt echter duidelijk dat het VAF-FF meer doet dan gericht organisaties, projecten en initiatieven financieel ondersteunen. Haar ondersteuningsbeleid haakt vast aan wat we een algemene regiefunctie kunnen noemen: het ontwikkelen van een visie op het audiovisueel landschap en dat “als een gezond ecosysteem (...) voeden en bewaken (...)” (p. 11). Op het vlak van filmeducatie is die actieve regie en dito aansturing los van de subsidiëring voorlopig vrij beperkt. De belangrijkste ingreep op dit vlak de voorbije jaren was het actief aansturen op de fusie van de organisaties die samen JEF hebben gevormd.

Specifiek voor de filmeducatie geeft de beheersovereenkomst 2018-2021 ook aan dat van het VAF-FF wordt verwacht dat ze “eigen initiatieven of partnerschappen” uitwerkt, gericht op filmeducatie (p. 11, OD21). Naast regie wordt van het VAF-FF dus verwacht dat ze zelf een actor is in het film-landschap. Ze deed dat expliciet bij de oprichting van De Filmclub (<https://defilmclub.be/>) in 2018. Dat pilootproject kwam er op initiatief van het VAF-FF en werd uitgevoerd samen met organisatie JEF.

Tot slot verzorgt het VAF-FF ook de rol van steunpunt (beheersovereenkomst 2018-2021, p. 4) en neemt ze daarom een aantal taken op die typisch zijn voor de sectorale steunpunten in de cultuursector (dataverzameling, kennisuitwisseling, ...). Deze steunpuntrollen erfde het VAF-FF van het BAM toen een aantal kunstorganisaties werden overgeheveld van het kunstendecreet naar het VAF (cf. eerder). Het VAF-FF nam toen ook enkele ondersteunende bevoegdheden over van het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (o.a. vertoningen in het buitenland, organisatie van de Belgische Oscarinzendingen, tussenkost in reiskosten). Vandaag streeft het VAF-FF als steunpunt duidelijk een actieve dialoog met de sector na (beheersovereenkomst 2018-2021, art. 5). Ook in de eigen visienota 2018-2021 van het VAF-FF is die ambitie te lezen in het voornemen om op te treden als “moderator bij het samenbrengen van de verantwoordelijken van de diverse platformen en online initiatieven (...)” (p. 11). Daaraan gekoppeld voert het VAF-FF ook promotie voor de sectororganisaties en is ze zo een spreekbuis voor de sector. In de eigen documenten valt in dat verband ook de term “kenniscentrum” (VAF Filmfonds, werknota Publiekswerking, 2017, p. 1).

Samenvattend kunnen we zeggen dat het VAF-FF in de filmsector, en zeker op het vlak van filmeducatie, uitdrukkelijk verschillende rollen combineert: die van subsidiënt, regisseur, actor, ondersteuner en promotor. Qua positie werkt het VAF-FF daarbij vanuit een bijzondere spreidstand: ze werkt op “armlengte” van de Vlaamse overheid maar is wel een “beleidsinstrument” en het eerste aanspreekpunt van die overheid. Tegelijk wil het VAF-FF met beide voeten in de sector staan om goed voeling te kunnen houden met wat bij de organisaties leeft.

Dat alles maakt van het VAF-FF niet alleen een multifunctionele actor die verschillende posities inneemt, maar ook een stakeholder met veel macht. Voor een aantal respondenten is die combinatie van rollen/posities en het feit dat er geen echte “scheiding der machten is” tussen de betoelaging, de ondersteuning en de spreekbuisfunctie problematisch. Ze verwijzen naar risico's die zich situeren op verschillende punten: de grote invloed van de medewerkers van het VAF-FF op het sectorbeleid, het feit dat het fonds door het veld toch steeds op een bepaalde manier gepercipieerd zal worden (“Als je moeilijkheden hebt ga je dat niet aan het VAF melden net omdat die subsidies verstrekt”), het gevaar van ‘incrowd-denken’ (d.i. steeds dezelfde grote gesubsidieerde spelers worden bevroegd waardoor de visie/aanpak van het VAF-FF zelfversterkend wordt), het feit dat het VAF-FF als actor in een complementaire maar ook een concurrentiële positie tegenover organisaties in het veld kan komen te staan.

Toch zijn er ook respondenten die wijzen op de voordelen aan het combineren van de vernoemde rollen. Daarbij primeert vooral het argument dat het VAF-FF nu al een directe band met de sector heeft en dus goed weet wat de ideeën, pijnpunten en behoeften in die sector zijn. Er wordt daarbij als gelijkaardig voorbeeld ook verwezen naar Europa Cinemas, een organisatie die tegelijk een overheidsinstantie is maar ook een netwerker in de sector van bioscopen.

Alles samengenomen concluderen we dat er in het veld geen unisono roep is om de vernoemde rollen (betoelaging, regie, actorschap, steunpunt-achtige taken) strikt op te splitsen en toe te wijzen aan meerdere bovenbouworganisaties. De uitzondering hierop is de belangenverdedigende functie die volgens de organisaties best klaar en duidelijk bij oKo komt te liggen, omdat oKo beter geplaatst is dan het VAF om particuliere belangen van organisaties te verdedigen. oKo is ook goed geplaatst haar werkzaamheden voor de filmeducatieve spelers af te stemmen met andere belangenorganisaties en beroepsverenigingen in het professionele veld van de film en de audiovisuele kunsten (SBC, VAC, FCB, BEA, ...).

Maar verder horen we wel een sterk pleidooi om de combinatie van rollen meer transparant te maken. Dit impliceert vooral dat een aantal rollen beter omschreven en afgebakend worden. Zo kan op het vlak van actorschap verduidelijkt worden dat het VAF-FF *geen* eigen initiatieven op de eerste lijn neemt, en zeker geen initiatieven die ook door organisaties in de sector kunnen worden opgenomen. Het VAF-FF kan wel als aanjager of incubator optreden en via open calls bepaalde stimulansen aan het veld geven om gedetecteerde hiaten in te vullen. Zonder dus dat het VAF-FF daarbij zelf als (co-)organisator of directe opdrachtgever in het veld stapt. Ook de steunpunt-taken van het VAF-FF kunnen verder gepreciseerd worden. De nood aan ondersteuning is er alleszins op een aantal vlakken. Op basis van antwoorden op onze websurvey maken we op dat dit de top 3 is van belangrijkste noden onder de organisaties en projecten die werken aan filmcultuur, filmeducatie en filmgeletterdheid:

- de nood aan informatie- en ervaringsuitwisseling en overleg met gelijkaardige organisaties, ongeacht of en waar deze subsidie halen;
- de nood om de zichtbaarheid van de eigen praktijken (in andere domeinen, bv. onderwijs) te vergroten en de samenwerking met die andere sectoren te versterken;
- de nood aan middelen om risico's en experimenten te stimuleren.

Zeker de eerste twee noden zijn typische steunpunt-taken.

9. Aanbevelingen voor beleid en praktijk

9.1 Aanbevelingen voor de Vlaamse overheid

- Voor de sector verdient het zeker aanbeveling het topic van filmeducatie beter uit te werken in de nieuwe beheersovereenkomst met het VAF. De overeenkomst moet prikkels bieden om sterker in te zetten op een strategische visie op filmeducatie, gebaseerd op een helder terminologisch en conceptueel kader, en een krachtige uitrol van die visie. Daar moet dan een voldoende groot budget voor worden voorzien. Om te vermijden dat andere prioriteiten de aandacht voor filmeducatie doen ondersneeuwen, kan gewerkt worden met geormerkt geld dat enkel aan filmeducatie kan worden besteed. Op die manier kan filmeducatie ook in de werking van het VAF-FF duidelijker een speerpunt worden, een ambitie die het VAF-FF overigens in het verleden ook al zelf verwoordde in haar Werknota over 'Publiekswerking/Verspreiding Filmcultuur en Educatie'.
- Daarbij kan nagegaan worden of educatie als element van publiekswerking, een transversaal aandachtspunt moet zijn dat ook wordt ingebed in het gamefonds en het mediafonds. Ook omtrent

andere audiovisuele media - los van film - en gaming bestaan immers educatieve initiatieven. Ook daar zijn een kritisch interpretatie van beeldmateriaal en beeldtaal erg actueel in de strijd tegen fake news, alternative truths en desinformatie (cf. de SWOT-tabel bij aanvang van dit rapport). Het is dus te overwegen bepaalde initiatieven rond educatie door te trekken naar de andere deelfondsen.

- Om te zorgen dat de taken/doelstellingen die de nieuwe beheersovereenkomst aan het VAF-FF toewijst voldoende draagvlak in de sector hebben, pleiten we ervoor om bij de voorbereiding van de inhoud van de overeenkomst ook de organisaties in de sector te consulteren. Op die manier wordt het takenpakket van het fonds ook bottom-up vorm gegeven en kan ook met de sector (zowel gesubsidieerde als (nog) niet gesubsidieerde organisaties) een collectief en participatief overleg plaats vinden over de noden, behoeften, enz. die door het VAF-FF moeten worden opgenomen. Enkel zo kan het VAF-FF echt een 'steunpunt' voor de sector worden.
- We bevelen aan de combinatie van rollen die het VAF-FF van overheidswege krijgt, duidelijker te definiëren en af te bakenen. Vooral met het oog op het vermijden van een aantal ongewenste effecten (cf. eerder) en het afbouwen van de duidelijk asymmetrische machtsverhouding tussen het fonds en de andere vzw's in de sector.
- Specifiek voor de filmtijdschriften is er nood aan een actualisering van de visie van de overheid en een update van de financieringsstructuur. Dit wordt best geïnitieerd door het Departement Cultuur, Jeugd en Media in het kader van de onderhandelingen van de nieuwe beheersovereenkomst. De filmtijdschriften gaven zelf onlangs in een open brief aan uit te kijken naar een ander beleid (<https://www.rektoverso.be/artikel/red-de-filmcultuur-investeer-in-filmkritiek>).
- Gezien de maatschappelijke noodzaak om jongeren snel kritisch te leren omgaan met beeldmateriaal, is het aan de overheid om, samen met het VAF en de organisaties in de sector zelf, ervoor te ijveren dat filmeducatie een duidelijke plek krijgt in de eindtermen voor het onderwijs. Momenteel worden de eindtermen voor het basisonderwijs vernieuwd hetgeen een kans biedt om daar film(cultuur)educatie een duidelijkere plaats te geven.

9.2 Aanbevelingen voor het VAF-FF en de sector

- Vanuit het veld klinkt duidelijk de behoefte aan meer sectoraal overleg dat specifiek over filmeducatie gaat. Momenteel plant het VAF-FF daaromtrent al een eigen werkgroep/netwerk. Het verdient aanbeveling om dit overleg goed voor te bereiden opdat dit een platform wordt waar alle betrokkenen vrij kunnen spreken en overleggen. Een platform dat bovendien open staat voor alle betrokkenen bij filmeducatie, zodat er geen parallelle circuits ontstaan. Het overleg kan zeker organisatorische en operationele kwesties agenderen, maar gaat best ook in op strategische, sectorinterne (meta)vragen als: *Hoe kan er het best bijgeleerd worden van en over film? Waar staat de filmeducatieve sector voor? Hoe kan het VAF-FF filmeducatie het best ondersteunen? Welke initiatieven ontbreken momenteel in het filmeducatieve veld? Hoe kunnen organisaties beter aansluiting vinden bij spelers die buiten de sector staan (bv. scholen)? Wat is een haalbaar groeipad? ...* Het overleg kan zo een instrument zijn voor het VAF-FF om samen met het veld beleidslijnen voor te bereiden of beleidsideeën af te toetsen.
- Een sterkere sectorale verknoping is ook een opdracht die bij de organisaties ligt. Ook zij kunnen initiatieven nemen om nog meer een sector/netwerk te vormen. Mits de juiste financiële ondersteuning, kunnen de Nederlandse Filmhubs daartoe als inspiratiebron gelden (<https://www.filmeducatie.nl/filmhubs>). Dergelijke hubs zouden in Vlaanderen gerealiseerd kunnen worden via bovenlokale/intergemeentelijke samenwerking.
- In lijn met de suggestie om meer sectoraal overleg te installeren, suggereren we ook andere steunpuntfuncties voor de filmeducatieve sector verder uit te bouwen, zoals het valoriseren van verzameld cijfermateriaal over filmeducatie in Vlaanderen, het ontwikkelen van instrumenten om de kwaliteit en impact van filmeducatie na te gaan, het doen van onderzoek over cultuureducatie, het verzorgen van internationale uitwisseling, het uitwisselen van methodieken, ... Om deze steun-

punctfuncties goed te kunnen vervullen, is vanuit het VAF-FF meer personeelsinzet op het topic van filmeducatie nodig. Ook duidelijke afspraken met andere bovenbouworganisaties (bv. Kunstenpunt, oKo, FARO, meemoo, Publiq, Demos, ...) en de teams binnen het Departement Cultuur, Jeugd en Media zijn daartoe belangrijk. Die afspraken zijn niet louter een kwestie van een duidelijke domeinverdeling, maar vooral een startpunt voor samenwerking. Bredere maatschappelijke opdrachten zoals filmeducatie verdienen een transversale en geen strikt sectorale focus.

- Op het vlak van filmeducatie richt het VAF-FF zich nu in de eerste plaats op de organisaties die zij subsidieert. Het verdient echter aanbeveling de blik ook meer naar buiten te richten en aanjager te zijn van filmeducatie bij verschillende lokale culturele en sociale organisaties en bij grote spelers zoals de openbare omroep.
- Eveneens kan het fonds filmeducatie sterker promoten in aanliggende domeinen, zeker in het onderwijs. Voortgaand op de SWOT-elementen aan het begin van deze studie sluiten we ons aan bij de Landschapstekening van het Kunstenpunt (2019): “De jeugd verdient dan ook speciale aandacht. Filmcultuur en filmgeletterdheid bij jongeren moeten een speerpunt worden, niet alleen via initiatieven zoals De FilmClub, maar ook via het onderwijs.” (p. 79) Die sterke verankering van filmeducatie in het onderwijs is een kwestie van beleid (eindtermen, voldoende ruimte en materialen voor leerkrachten, ...) maar ook een kwestie van het ontwikkelen van een goede interessante didactische toolbox voor geïnteresseerde scholen en leerkrachten. Projecten zoals ‘Nieuws in de Klas’ kunnen daarbij als inspiratie dienen.
- Ook kunnen samen bepaalde maatschappelijke topics worden aangepakt (bv. diversiteit in de sector en diversiteit in bereik, een topic dat in Literatuur Vlaanderen al sterk is uitgewerkt) en specifieke ideeën of initiatieven worden gelanceerd, zoals de filmleerkracht (mogelijk naar analogie met de ‘Beste Boekenjuf/Boekenmeester’ van CANON Cultuurcel) of andere initiatieven gericht op deskundigheidsbevordering. Om dit te kunnen verwezenlijken kan de stimulanssubsidie en de subsidie voor talentontwikkeling van het VAF-FF worden uitgebreid en specifiek worden ingezet richting de opleiding van leerkrachten en andere multiplicatoren. Op die manier wordt het filmeducatieve werk in Vlaanderen sterker onderbouwd door een aanbod op de tweede lijn.
- We bevelen aan om een herziening van de reglementering en subsidie-categorisering door te voeren. De herziening kan een aanleiding zijn om de verhouding tussen de lagere en hogere structurele betoelaging te her(bek)ijken. De vastgelegde subsidiemaxima per categorie kunnen – met het oog op voldoende schakering in het bestaande landschap - opnieuw bepaald worden. Bij die categorisering en subsidiemaxima is het belangrijk dat kleinere organisaties met een groeiambitie een groei-scenario krijgen en dat er voluit plaats is voor experiment en innovatie. Ook de keuze om enkele grote organisaties zeer sterk te subsidiëren en zo de identiteit van de sector bepalen, kan tegen het licht worden gehouden. Eveneens herhalen we het pleidooi om in de subsidietabel voor een duidelijk structureringsprincipe te kiezen: hetzij volgens duur, grootte of expliciet volgens functie of thema. Bij de keuze voor die laatste - iets wat we bepleiten - kan (film)educatie als functie of thema zeker sterker uit de verf komen.
- De procedures die het VAF-FF gebruikt om een subsidiebeslissing voor te bereiden kunnen nog meer gedeeld en doorgepraat worden met de sector. Ook bij de procedures voor subsidie kan nog meer ruimte gemaakt worden voor toelichting door de aanvragers, zodat zij niet louter kwantitatief worden ingeschaald. Ook aan de kant van de interne organen is meer transparantie raadzaam (bv. de achtergrond van de commissieleden, waarom ze werden gevraagd/vervangen, ...).

10. Literatuurlijst

British Film Institute (2012). *Screening literacy*. London: BFI.

British Film Institute (2015). *A framework for film education*. London: BFI.

Burn, A. & Reid, M. (2012). Screening Reflecting on Models of Film Education in Europe. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 7(4), 314-324.

Copini, E. (2020). *Film in verbinding. filmeducatie verankeren in het onderwijs*. CFCO.

Huiskens, M. & Lammers, K. (2019). *Onderzoek naar wensen en behoeften op het gebied van filmeducatie. Rapportage kwalitatief onderzoek*. Amsterdam: Motivaction.

Huiskens, M. & Lammers, K. (2020). *Onderzoek naar wensen en behoeften op het gebied van filmeducatie. Rapportage kwantitatief onderzoek*. Amsterdam: Motivaction.

Kelly, K. (November 2008). *Becoming Screen Literate*. New York Times Magazine.

Kunstenpunt (2019). *Landschapstekening Kunsten 2019*. Brussel: Kunstenpunt.

Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods (2nd ed.)*. Newbury Park, CA: Sage.

Viskens, L., & Schramme, A. (2012). *Verfonsing in Vlaanderen? Onderzoek naar de wenselijkheid van (verdere) verfonsing van het Vlaamse kunstenlandschap*. Antwerpen: UAntwerpen.

11. Bijlagen

Bijlage 1: Filmorganisaties en -initiatieven die een websurvey ontvingen (najaar 2020)

- AFF REGIONALE SPREIDING
- AFRIKA FILMFESTIVA
- ANIMA
- ARTCINEMA OFFOFF
- BIFFF
- BRUSSELS ART FILM FESTIVAL
- BRUSSELS INTERNATIONAL FILMFESTIVAL
- BRUSSELS SHORT FILM FESTIVAL
- CARTOON'S CINEMA
- CINÉ RIO
- CINEA
- CINEMA NOVA
- CINEMA RITCS
- CINEMÁS
- CINEMAXIMILIAAN
- DE FILMPLANEET
- FILEM'ON
- FILM FEST GENT
- FILMCLUBNETWERK FILMMAGIE
- FILMFESTIVAL OOSTENDE
- FILMMAGIE
- FONK
- HOLEBI FILMFESTIVAL
- INTERNATIONAL DANCE FILM FESTIVAL
- JAPAN SQUARE
- JEF
- KASKCINEMA
- KORTFILM.BE
- LUMIÈRE BRUGGE
- MONOKINO
- MOOOV
- OFFSCREEN
- PINK SCREENS
- PLEASE RELEASE ME
- RAZOR REEL
- REKKER (voordien KIDSCAM)
- SABZIAN/SABZIAN REGIONALE SPREIDING
- SPHINX CINEMA/LA LUNA VZW
- STUDIO SKOOP
- UNIVERSCINÉ
- VERTIGO
- VISITE

Bijlage 2: Leden van de klankbordgroep en stuurgroep van het onderzoek (alfabetisch)

Klankbordgroepleden:

- Atia Rachid
- Craenen Paul
- Debraekeleer Jan
- Goovaerts Lore
- Jiang Hai-Chay
- Lowyck Isabel
- Mahammed Nora
- Struys Barbara
- Terryrn Dirk
- Verhoeven Iris
- Vos Ine

Stuurgroep (Departement Cultuur, Jeugd en Media):

- Hanssens Ellen
- Jacobs Karen
- Keuppens Veerle
- Sels Nele
- Van Passel Eva

Bijlage 3: Overzicht respondenten focusgroep/interviews (alfabetisch)

- Boes Chantal (Cinema Rix)
- Cockx Evelien (Fonk vzw)
- De Lombaerde Eef (kunstencentrum BUDA)
- De Maesschalk Pepa (Sabzian)
- Deneer Stef (REKKER)
- Fransen Marjolein (JEF)
- Raspoet Diana (VAF)
- Sels Nele (Departement Cultuur, Jeugd en Media)
- Steenssens Hilde (Filem'On)
- Stevens Greet (MOOOV)
- Verde Orlando (De Cinema/M HKA)
- Verhoeven Iris (JEF)
- Versteirt Bart (Cinea)